

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРОЦЕСУ ХРИСТІЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ У СВІТЛІ ВЧЕННЯ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

с. д-р Луїза Цюпа

Український католицький університет (м. Львів)

Анотація:

Проаналізовано основні послання Митрополита Андрея Шептицького про християнське виховання, висвітлено його мету, завдання, принципи, фактори. Особливу увагу присвячено вивченню головного виховного середовища – християнській родині. Детально розглянуто зміст, механізми, засоби родинного виховання у вченні Митрополита Шептицького. Підтверджено, що Митрополит особливої ваги у виховному процесі надав родині як домашній Церкві.

Анотация:

с. д-р Луиза Цюпа. Главные принципы процесса христианского воспитания в свете учения Митрополита Андрея Шептицкого.

Проанализированы основные послания Митрополита Андрея Шептицкого о христианском воспитании, раскрыты его цели, задачи, принципы, факторы. Особое внимание уделено изучению главной воспитательной среды – христианской семье. Подробно рассмотрены содержание, механизмы, средства семейного воспитания в учении Митрополита Шептицкого. Подтверждено, что Митрополит особое значение в воспитательном процессе отводил семье как домашней Церкви.

Resume:

sr. Luiza Ciupa. The main principles of the process of Christian education in the light of the teachings of Metropolitan Andrej Sheptytsky.

The author analyzes the main messages of Metropolitan Andrej Sheptytsky about Christian education, describes its goals, objectives, principles, factors. Special attention is devoted to the consideration of the main educational environment – a Christian family. The author examines in detail the content, mechanisms, means of family education in the teaching of Metropolitan Sheptytsky. It has been confirmed that the Metropolitan provided particular importance in the educational process to the family as domestic Church.

Ключові слова:

духовно-моральне виховання; Митрополит Андрей Шептицький; християнська родина.

Ключевые слова:

духовно-нравственное воспитание; Митрополит Андрей Шептицкий; христианская семья.

Key words:

spiritual and moral education; Metropolitan Andrej Sheptytsky; the Christian family.

Постановка проблеми. Виховання як сприяння розвитку фундаментальних особистих здібностей людини, спрямованих на те, щоб допомогти їй жити у світі, взаємодіяти з іншими людьми вільно й відповідально, у різні часи й різні епохи мало певні особливості й пріоритети, зумовлені нагальними потребами певного суспільства. Аналізуючи нагальні виховні потреби сучасного суспільства, вважаємо за доцільне наголосити на потребі формування сильних зрілих особистостей, здатних пізнати істинний сенс буття, мету й сутність свого існування й для досягнення цієї мети докласти всіх своїх зусиль. Зріла людина знає справжню мету свого життя й щоденно ухвалює важливі рішення, які не суперечать цій меті, не віддаляють від неї, а навпаки, ведуть до неї. Тому процес виховання у своїй суті є відкриттям і оздоровленням справжньої природи людини.

Християнське виховання дає можливість розкрити сутність людського існування й справжню мету життя людини. Такий підхід до християнського виховання дає змогу твердити, що воно є ланкою єдиного процесу загальнолюдського зростання й християнського становлення. Завдяки вірі та дії Божої благодаті людина у Святому Хрещенні стала новим творінням у Христі. Християнський вимір життя не є чимось додатковим до щоденного життя людини, а є тим виміром, який проймає все її існування. Таке бачення єдності виховного процесу є сутнісним елементом вчення Митрополита Андрея.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання християнського виховання надзвичайно актуальне, багато авторів досліджували цю тему, зокрема І. Мицишин, В. Марко, о. М. Витівський. Отець І. Шполянський у праці «Християнське виховання дітей у сучасному світі» [15] наголошує на важливості впливу Церкви та родинного середовища, як першої школи християнського виховання дитини. У роботі О. Невмержицької «Цінності виховання у спадщині Митрополита Андрея Шептицького» [7] проаналізовано погляди Митрополита на методи виховання молодого покоління й виокремлено основні цінності, які необхідно прищепити українським дітям і молоді. Питання впливу УГКЦ на формування патріотичного світогляду галицької молоді дослідила У Яцишин у праці «Внесок УГКЦ у виховання патріотичного світогляду галицької молоді» [16].

Формулювання цілей статті. Мета статті: проаналізувати основні принципи виховання в посланнях Митрополита Андрея Шептицького; розкрити головне завдання виховного процесу у вченні Митрополита Андрея, фактори християнського виховання, наголосивши на важливості родинного виховання у формуванні християнського світогляду.

Виклад основного матеріалу дослідження. **Формування цілісної особистості як головне завдання християнського виховного процесу.** Кожен виховний процес для того, щоб бути ефективним, повинен мати чітку мету. У баченні

Митрополита Андрея метою всього процесу виховання є загальний розвиток особистості, всіх її здібностей. Метою виховання є цілісний розвиток дитини й старанне плекання здібностей «ума, волі й серця» [12, с. 231]. Цілісний розвиток особистості – провідна думка про виховання Митрополита Шептицького.

Митрополит Андрей наголошував, що саме християнське виховання є надзвичайно вартісним: «Пам'ятайте, що християнське виховання є більшим добром, ніж усі добра світу! Коли б Ви навіть і не мали що лишити своїм дітям, то як тільки подати їм справжню побожність, як тільки навчили чесної праці та правости, як тільки встерегли їх від неморальності, то лишаєте їм у спадщині найбільше добро, яке тільки можете їм дати!» [8, с. 14].

Окреслюючи мету виховного процесу, Митрополит Андрей відразу вказує на його складність. Адже, якщо метою є всебічний розвиток особистості, то звичайно у вихованні не можна нехтувати навіть найдрібнішими складниками. На цій підставі Митрополит Андрей твердить, що виховання є не лише дуже важливим, а й також і надзвичайно важким. Він покликається на висловлювання св. Григорія Назіанського, який наголошує, що виховання є «мистецтвом мистецтв» і «знанням усякого знання» [12, с. 232].

В особливий спосіб завдання виховання всебічного розвитку особистості ускладнюється в суспільстві, яке щораз, то більше віддаляється від християнських цінностей. Адже, як уже було зазначено, процес виховання та його результати залежать насамперед від вчення про людину як образу й подоби Божої. Світ, який віддаляється від Бога, віддаляється також і від глибокого розуміння сутності людського існування й природи людини. У такому світі, який робить наголос лише на певних аспектах розвитку особистості, як наприклад на її інтелектуальному розвитку чи матеріальному добробуті, надзвичайно важко здійснити гармонійне виховання особистості.

Митрополит критично оцінював різні гуманістичні течії, метою яких є сприяння розвитку автономії людської особистості, тому вони зосереджені на розвитку науки, культури, мистецтва. Незважаючи на те, що йдеться про вищі ідеали, усе-таки й вони не відкривають глибокої сутності людської природи. Адже людина є не лише сукупністю своїх загальнолюдських прикмет, а насамперед «Божою дитиною», гідною достоїнства, що перевищує достоїнство ангелів. І саме це є найважливішим завданням виховання: «зробити з людини святого громадянина небес» [12, с. 232].

Будь-яке виховання, яке нехтує цим вищим виміром людського буття й людського

покликання, деякою мірою є антигуманним, спрямованим проти людини. Тому духовно-моральний вимір є найсуттєвішим виміром виховного процесу. Він, однак, не є відірваним від життя, а навпаки, освітлює конкретне щоденне життя людини й реалізується в ньому. Християнський світогляд не перешкоджає людині у розв'язанні її нагальних земних справ, а допомагає їй розв'язувати їх у зрілий спосіб так, що ці рішення ведуть її до все більшого зростання.

Отже, завдання виховання «громадянина небес» є наче той дороговказ для всього виховного процесу. Зрозуміло, що таке завдання неможливо виконати без участі самої людини, без співпраці з нею і, зрештою, без її серйозної праці над собою. Тому завданням виховного процесу полягає в тому, щоб готувати, заохочувати людину до особистої праці, «научити правильно над собою працювати, вщепити в її серце любов до тієї праці і ум її збагатити знанням усього, що до тої праці потрібне» [12, с. 232]. Отже, вихователь є лише посередником, помічником, тим, хто допомагає людині віднайти шлях особистого зростання й навчить її йти цим шляхом.

Таке бачення Митрополитом Андреем цілі й сутності виховання свідчить про його обізнаність з різними педагогічними течіями й глибоке розуміння як самого виховного процесу, так і тих чинників, які суттєво впливають на нього.

Основні чинники, що впливають на процес християнського виховання.

У світлі вищесказаного мета християнського виховання полягає в тому, щоб допомогти людині зростати відповідно до Божого задуму: «...Створімо людину за образом Нашим, за подобою Нашою... І Бог на Свій образ людину створив, на образ Божий її Він створив...» (Буття 1, 26-27). І саме цей задум люблячого Бога-Отця є справжньою основою й орієнтиром для християнського виховання. Це і є підґрунтям найвищої гідності людини. У своєму посланні до молоді Митрополит наголошував на важливості плекання високих ідеалів і на тому, що виховання впливає на цей процес: «...одною з найважливіших справ є плекання в молоді високих ідеалів. Виховання, яке даємо, повинно виробляти героїв, бодай так, щоб деякі з вихованих Церквою молодих стали великими християнами. Можна і треба плекати різні великі ідеали: ідеал наукової праці, ідеал витривалості консеквентної та ідейної праці для родини й для народу. Але кожному з молодих безумовно треба ідеалу бути добрим, а то й великим християнином» [6, с. 34]. Тому справжнім вихованням є те, яке пронизує всю особу, яке допомагає їй пізнати й відкрити своє глибоке

призначення. Саме тому, як зазначає Митрополит Андрей, таке виховання мусить бути глибоко християнським. Будь-яке інше виховання, яке не спирається на християнські засади, деякою мірою обмежує людину в її всебічному гармонійному розвитку.

Зі свого боку, таке радикальне розуміння процесу виховання показує, наскільки складним є його механізм. Митрополит Андрей виділяє три основні фактори, які впливають на досягнення мети виховного процесу, а саме: вплив середовища, у якому живе дитина; наука, яку вона здобуває; а також сильний вплив окремої особистості чи якоїсь визначної події. Ці фактори можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на становлення особистості.

У статті зупинимося детальніше на змісті й завданнях родинного виховного процесу.

Виховання в родині як основа будь-якого виховного процесу. Найбільший вплив на процес виховання чинить саме вплив оточення, що пов'язано з особливостями розвитку людини. Адже дитина, яка народжується, учиться від інших, як їй поводитися в цьому незнайомому для неї світі [12, с. 233]. Тому цей перший досвід дитини, який вона набуває в родині, є найважливішим моментом виховання. Як зазначає Митрополит Андрей, «душа людини така, як та ненаписана картка паперу. Як довго вона не записана, можна на ній написати гарні й добрі речі. Але можна написати і погані, гидкі. А коли картка паперу записана, то вже трудніше письмо на ній змінити і заступити погане письмо якимсь гарним і добрим. Так то душа малої дитини» [14, с. 81].

Звідси – величезна роль сім'ї в процесі виховання. Адже саме сім'я є тим першим середовищем, яке формує світогляд особистості. Сім'я є «першою і найважливішою школою, у якій Ваші діти мають навчитися любити Бога і людей», – пише Митрополит [13, с. 39]. Звертаючись до батьків у посланні «Християнська родина», він говорить: «Пам'ятайте й те, що Ваша хата є першою й найважливішою школою, у якій діти Ваші мають навчитися любити Бога й людей. А якою буде ця школа – такою буде, очевидно, і наука! І якою буде Ваша родина – таким буде й те виховання, яке подаватиме своїм дітям!» [13, с. 39].

Ця його думка є співзвучною з численними думками християнських педагогів, які підкреслювали велику роль сім'ї у вихованні людини. Видатний український педагог Григорій Ващенко наголошував: «Наслідуючи українські традиції в галузі моралі, треба велику увагу звертати на такі риси вдачі, що стають за основу здорового родинного життя, бо родина завше була найважливішою підвалиною життя суспільного, а значить, і державного» [2, с. 22–23].

А Митрополит Андрей додає: «Християнський лад родини є не тільки символом, а й відблиском того ладу, що, по волі Ісуса Христа, має християнство впроваджувати в родину людства» [10, с. 214].

Сім'я залишається основною клітиною суспільства, у якій народжується, формується й розвивається людина. Тут закладаються основи людської особистості, адже сімейні взаємини загалом визначають принципи поведінки людини, оскільки часто її якості є відображенням якостей осіб, які є навколо неї. У сім'ї дитина навчається відрізнити добро від зла. Тому батьки, за своєю природою, є першими вихователями дітей. Вони допомагають дітям зростати, засвоювати основи загальнолюдської культури, готуватися до самостійного життя та праці¹.

Лише в міцній сім'ї, яка будує своє життя на засадах християнського вчення, можна говорити про глибоке всебічне виховання дитини. І це виховання починається вже від самого її народження.

«Від першої хвилини, як тільки дитина приходить у цей світ, треба їй, як тій маленькій рослині, сонця й роси згори та доброї землі здолу. Сонцем дитини є любов батьків. Росою для дитини є ті перші науки й перші враження, які вона отримує, коли вперше розглянеться по світі. То перше слово неньки, перша наука батька, перший приклад батьків, який дитина зрозуміє» [13, с. 39].

Отже, перші моменти виховання відбуваються ще на підсвідомому рівні, дитина отримує перші уроки, ще не усвідомлюючи їх сутність і мету, вона вчиться, дивлячись. Тому дуже важливим є створення в родині атмосфери, у якій буде панувати любов, повага, щедрість і вдячність [5, с. 511–513]. Таку атмосферу може забезпечити лише родина, яка живе Христовою

¹ Ще в XVII столітті видатний чеський педагог Ян Коменський, усупереч поглядам так званої системи вільного виховання, підкреслював надзвичайно важливу роль сім'ї для гармонійного розвитку особистості. «Показавши, що райські саджанці – християнське юнацтво – не може рости подобно до лісу, – пише він, – а потребують піклування, слід вказати, хто є відповідальним за цю опіку. Найбільш природно прийняти, що вона лягає на батьків, щоб ті, кому діти завдячують життям, виявилися для них джерелом розумного, морального й святого життя» (Пискунов А. Хрестоматія по історії зарубіжної педагогіки. – Москва, 1981. – С. 91).

Таке ж розуміння суттєвого впливу родинної атмосфери мав видатний український педагог Василь Сухомлинський. Він зазначав, що «духовне й морально-естетичне багатство сімейного життя є найважливішою умовою успішного виховання дитини й у домашніх умовах, і в дитячому садку, і в школі. (Сухомлинський В. О. Павльшская средняя школа // Избр. пед. соч.: в 3 т. – Москва, 1980. – Т. 2. – С. 11). Не є винятками такі погляди й у сучасній педагогічній думці.

наукою, тобто християнська родина. Тому Митрополит закликав створити свого роду домашню родинну Церкву [4, с. 90].

У сім'ї закладаються основи розвитку дитини, які матимуть визначальний вплив на її подальший всебічний розвиток. У сім'ї дитина вчиться говорити, робить перші кроки, у сім'ї засвоює погляди на життя, у сім'ї вбирає в себе елементи культури й духовні цінності народу.

Для Митрополита Андрея вплив батьків є визначальним уже від самого народження дитини. Їхнім обов'язком є не лише дбати про матеріальне життя, але також і про душу дитини. «Як кому Бог дав діти, вложив на нього великий обов'язок, ті діти по Божому виховати. Колись на страшному суді зажадає Бог строгого рахунку від родичів, що о свої діти мало що дбали» [11, с. 84].

З приходом нового життя на цей світ впливає перший обов'язок батьків – підтримати фізичне життя людини. А оскільки людина має й духовне начало, то, відповідно, долучається й другий обов'язок – дати належне духовне виховання. Цей наголос на духовності є особливою характеристикою бачення Митрополитом Андреем процесу виховання.

Найкращим методом виховання в сім'ї є особистий приклад батьків. Як сім'я не може виконати свого завдання щодо виховання, коли в ній не буде християнського духу, так і батьки не зможуть виконати цього обов'язку, якщо самі не будуть прикладом зрілого й святого життя. «Християнські батьки є тими проповідниками Божими, що перші своїми прикладами вчать їх християнського життя. Християнські батьки є тими душпастирями, що перші ведуть молоденьку душу на здорову пашу спасенних моральних переконань правди і добра» [13, с. 41]. Щоб бути здатними виконати це завдання, самі вони повинні бути глибоко переконаними християнами, самі повинні пройти шлях особистого зростання й відкрити в собі наявність духовного рівня. Митрополит Андрей вказує на засоби християнського виховання: «Щоб вберегти дітей від великої небезпеки, нехай батьки впроваджують у родинне життя спільні молитви, і то співані. Нехай читають у голос Святе Письмо й побожні книжки, нехай кожна дитина на грудях носить хрестик чи медалік...» [6, с. 34].

Актуальним є також і занепокоєння Митрополита тим, що родина й Церква, які повинні б мати найбільший вплив на своїх дітей, втрачають його. Причиною насамперед є науково-технічний прогрес і особливості розвитку суспільства, які фактично призвели до того, що батьки є відсутніми у виховному процесі. Водночас, надзвичайно важко батькам чи вихователеві стати прикладом, який дитина

могла б наслідувати. Надто багатьма речами вони повинні жертвувати, якщо хочуть бути чесними, і це в сучасному суспільстві не привабливо. Здебільшого батьки вибирають у своєму житті те, що є вигіднішим, зручнішим, а не те, що є порядним. Подібні особисті переконання вони прищеплюють і дітям. Тому можна говорити про те, що в нашому суспільстві виховний ідеал є дещо не зреалізованим, навіть більше, певною мірою – не модним. Якщо ж він пропагується без особистого заангажування батьків чи вихователів, то може мати навіть руйнівні наслідки для виховання дитини. Адже найбільшою виховною отрутою може стати виховник, який лицемірно проповідує моральні принципи. Адже лицемірство для дітей є найсильнішим дороговказом, що провадить до цинізму й розчарувань [3, с. 184]. Святий Отець Церкви Іван Золотоустий також наголошував на особистому прикладі батьків і ролі дбайливого виховання: «Якби батьки дбайливо виховували своїх власних дітей, то не треба було б ані законів, ані судів, ані помст, ані кар, ані публічних вбивств» [6, с. 33]. Тому сьогодні для справжнього виховання дитини потрібні насамперед глибоко духовні особистості. Якщо такими не стануть батьки, то важко сподіватися на значні зміни у вихованні дітей і молоді. На жаль, через сто років спостерігаємо загострення ситуації й труднощі в християнському сімейному вихованні.

Висновки. Повчання Митрополита Андрея про вплив сім'ї на формування особистості, особливо на її духовно-моральне формування, є актуальним і сьогодні, незважаючи на те, що за останнє десятиріччя українське сімейне виховання зазнало значних змін, деформацій і втрат. Це зумовлене не лише бездуховністю суспільства, жадливістю натиском науково-технічного прогресу, псевдогуманістичних течій, які руйнують інституцію сім'ї і спотворюють Божий задум. Повчання Митрополита Андрея, яке спрямоване на християнське виховання не лише якоїсь частини людської особистості, а й на виховання її цілісності, є надзвичайно важливим. Адже саме сучасне суспільство потерпає від браку духовності, моральності, людяності, чесності, порядності, співчуття, тобто всіх тих рис, які в нинішньому суспільстві, орієнтованому на досягнення успіху, стають не модними.

У статті проаналізовано головне завдання виховного процесу у вченні Митрополита Андрея, який наголошував на важливості такого розвитку дитини, щоб з неї сформувалася доросла особистість «з розвиненими й старанно виплеканими всіма здібностями ума, волі й серця».

Розглянуто фактори християнського виховання, які впливають на досягнення мети виховного процесу, серед яких – вплив середовища, у якому живе дитина; наука, яку вона здобуває; а також сильний вплив окремої особистості чи якоїсь визначної події. Зокрема детально проаналізовано важливість родинного виховання у формуванні християнського світогляду.

Однак найбільша заслуга Митрополита Шептицького полягає в тому, що він робив наголос на плеканні духовності. На жаль, навіть і досі педагогіка не часто звертається до цього виміру життя особистості, здебільшого обмежується певними моральними засадами.

Водночас на потребі розвитку духовності особистості для її всебічного розвитку все частіше наголошується в сучасній гуманітарній науці [1, с. 9]. Оригінальність думки Митрополита Андрея в тому, щоб виховання в родині мало духовний характер, спиралося на принципи християнського життя. «Мудрі батьки повинні свідомо виробляти в дітях вищі ідеали християнської праведності й святості, жертвенної служби Богові й Церкві, щирої й жертвенної любові до Батьківщини» [12, с. 236], – пише він. Отже, для того, щоб виховати особистість, необхідно «освячувати родинне життя, усувати з нього все те, що може від'ємно впливати на душу дитини...» [12, с. 234].

Список використаних джерел

1. Альбісетти В. Путешествие жизни. Как распознать и использовать ее позитивные стороны / В. Альбісетти. – Москва, 2001. – 174 с.
2. Ващенко Г. Про виховний ідеал / Г. Ващенко // У книзі: Ягулов В. В. Педагогіка: навчальний посібник. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.
3. Вишневецький О. Сучасне українське виховання / О. Вишневецький // Педагогічні нариси. – Львів: Львівський обласний науково-методичний інститут освіти; Львівське обласне педагогічне товариство ім. Г. Ващенка, 1996. – 238 с.
4. Догматична конституція про церкву «Світло народів» – «Lumen Gentium» // Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації [репринт. вид. 1960-1965 pp.]. – Львів: Свічадо, 1996.
5. Катехізм Католицької Церкви / Синод Української греко-католицької церкви. – Жовква: Місіонер, 2002. – 772 с.
6. Катрій о. Ю. Перлини Східних Отців / збір. о. Ю. Катрій. – Львів: Місіонер, 2006. – 339 с.
7. Невмержицька О. Цінності виховання у спадщині Митрополита Андрея Шептицького / О. Невмержицька // Нова педагогічна думка: щокварт. наук.-метод журн. – Рівне: Рівнен. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. – 2011. – №4. – 189 с.
8. Праці Українського Богословського наукового товариства: Твори Слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького. – Львів: Монастир Монахів Студитського уставу. Видавничий відділ Свічадо, 1994. – Т. XV.
9. Романчук О. Жити серцем / О. Романчук. – Львів: Свічадо, 2004. – 175 с.
10. Шептицький А. 365 днів з Великим Митрополитом. Роздуми на щодень / А. Шептицький. – [2-е вид.]. – Жовква: Місіонер, 2014. – 549 с.
11. Шептицький А. О подружстві і родині // Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1889-1944. – Львів, 1998. – Т. 2. Церква і суспільне питання. – Книга 1. Пастирське вчення та діяльність.
12. Шептицький А. Про виховання / А. Шептицький // Письма-послання Митрополита Андрея Шептицького з часів німецької окупації. – Йорктон, 1969.
13. Шептицький А. Християнська родина. Пастирський лист до духовенства і вірних станіславівської єпархії / А. Шептицький // Твори слуги Божого Митрополита Андрея. Пастирські листи (2. VIII. 1989 р. – 7. IX. 1901 р.). – Т. 1. – Торонто, 1965.
14. Шептицький А. Християнська школа для української молоді / А. Шептицький // Митрополит Андрей

References

1. Albisetti, V. (2001). *The journey of life. How to see and use its positive sides*. Moscow. [in Russian]
2. Vashchenko, H. (2002). *On the educational ideal*. In : Yagupov V. V. *Pedagogy: tutorial*. Kyiv : Lybid'. [in Ukrainian]
3. Vyshnevskiy, O. (1996). *Modern Ukrainian upbringing*. In : *Pedagogical essays*. Lviv : Lviv Regional Scientific and Methodical Institute of Education; Lviv Regional Pedagogical Society named after H. Vashchenko. [in Ukrainian]
4. *Dogmatic constitution on church "The Light of Peoples" – «Lumen Gentium»*. (1996). In : *Documents of Second Vatican Council. Constitutions, decrees, declarations* Lviv : Svichado. [in Ukrainian]
5. *Catechism of Catholic Church* (2002). Zhovkva : Misioner. [in Ukrainian]
6. Katriy, Fr. Yu. (2006). *Pearls of Eastern Fathers*. Lviv : Misioner. [in Ukrainian]
7. Nevmerzhyts'ka, O. (2011). Values of upbringing in the heritage of Metropolitan Andrey Sheptytsky. *Nova pedahohichna dumka*, 4. [in Ukrainian]
8. *Works of Ukrainian Theological Scientific Society: Works of Servant of God Metropolitan Andrey Sheptytsky* (1994). Vol. XV. Lviv : Monastery of Monks. Svichado. [in Ukrainian]
9. Romanchuk, O. (2004). *Living by heart*. Lviv : Svichado. [in Ukrainian]
10. Sheptytsky, A. (2014). *365 days with Great Metropolitan. Thoughts for every day*. 2nd ed. Zhovkva : Misioner. [in Ukrainian]
11. Sheptytsky, A. (1998). *On matrimony and family*. In : *Metropolitan Andrey Sheptytsky. Life and activity. Documents and materials 1889-1944*. Vol. 2. Church and social question. Book 1. Pastoral teaching and activity. Lviv. [in Ukrainian]
12. Sheptytsky, A. (1969). *On upbringing*. In : *Letters-charges of Metropolitan Andrey Sheptytsky during the times of German invasion*. Yorkton. [in Ukrainian]
13. Sheptytsky, A. (1965). *Christian family. The pastoral letter to clergy and faithful in Stanislaw Eparchy*. In : *Works of Servant of God Metropolitan Andrey. Pastoral letters* (2. VIII. 1989 – 7. IX. 1901). Vol. 1. Toronto. [in Ukrainian]
14. Sheptytsky, A. (1983). *Christian school for Ukrainian youth*. In : *Metropolitan Andrey Sheptytsky. Works (moral-pastoral)*. Rome. [in Ukrainian]
15. Shpolianskyi, Fr. M. (2010). *Christian upbringing of children in modern world*. Lviv : Svichado. [in Ukrainian]
16. Yatsyshyn, U. (2009). *Contribution of Ukrainian Greek-Catholic Church to developing patriotic worldview in the*

- Шептицький. Твори (морально-пасторальні). – Рим, 1983.
15. Шполянський о. М. Християнське виховання дітей у сучасному світі / о. М. Шполянський. – Львів : Свічадо, 2010. – 72 с.
16. Яцишин У. Внесок Української греко-католицької церкви у виховання патріотичного світогляду галицької молоді / У. Яцишин // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2009. – Вип. 21. – С. 185–188.

Рецензент: Фунтікова О.О. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

с. д-р Луїза Циупа

lc@ucu.edu.ua

Український католицький університет
вул. Іларіона Свенціцького, 17, м. Львів,
Львівська область, 79011, Україна

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/nvmdpu.v0i17.1636>

Матеріал надійшов до редакції 03.12.2016р.

Прийнято до друку 13.12.2016 р.

youth of Halychyna. In : Ukrainian national idea: realities and prospects of development. Issue 21. 185–188. [in Ukrainian]

Information about the authors:

sr. Luiza Ciupa

lc@ucu.edu.ua

Ukrainian Catholic University
17 Ilariona Svientsitskoho St., Lviv, Lviv region,
79011, Ukraine

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/nvmdpu.v0i17.1636>

Received at the editorial office 03.12.2016.

Accepted for publishing 13.12.2016.